

O‘SMIRLIK DAVRIDA OILA MUHITINING EMOTSIONAL RIVOJLANISHGA TA’SIRI

Andijon davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Z.T.Alisherova

Pedagogika fakulteti Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi

Xusniddinova Muxtaramxon Saloxiddin qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19413441>

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘smirlik davrida oila muhitining emotsional rivojlanishga ta’siri masalasi tahlil qilinadi. O‘smirlik davrining psixologik xususiyatlari, oila psixologik muhitining shaxs shakllanishidagi o‘rni hamda emotsional barqarorlikni rivojlantirishdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, oiladagi ijobiy va salbiy psixologik muhitning o‘smir shaxsiga ta’siri psixolog olimlarning ilmiy qarashlari asosida tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: oila psixologiyasi, emotsional intellekt, o‘smirlik davri, bola tarbiyasi, psixologik muhit, ijtimoiylashuv.

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние семейной среды на эмоциональное развитие подростков. Освещаются психологические особенности подросткового возраста, роль семейной психологической атмосферы в формировании личности и значение эмоциональной устойчивости. Также анализируется влияние положительной и отрицательной семейной среды на развитие подростка на основе научных взглядов известных психологов.

Ключевые слова: семейная психология, эмоциональный интеллект, подростковый возраст, воспитание детей, психологическая среда, социализация.

Annotation: This article analyzes the influence of the family environment on the emotional development of adolescents. It highlights the psychological characteristics of adolescence, the role of the family psychological climate in personality formation, and the importance of emotional stability. The impact of both positive and negative family environments on adolescent development is also discussed based on the scientific views of well-known psychologists.

Key words: family psychology, emotional intelligence, adolescence, child rearing, psychological environment, socialization.

Kirish. Hozirgi globallashuv zamonida jamiyat hayotida yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy o‘zgarishlar yosh avlod tarbiyasiga alohida e’tibor qaratishni talab etadi. Ayniqsa, o‘smirlik davrida shaxsning psixologik rivojlanishi, uning emotsional holati va ijtimoiy muhitga moslashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda oila muhitining ta’siri beqiyosdir.

Oila inson shaxsining rivojlantirishda eng muhim ijtimoiy muhit hisoblanadi. Bola dastlabki tarbiya, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy munosabatlarni aynan oilada o‘rganadi. Shu sababli oiladagi psixologik muhit o‘smir shaxsining emotsional o‘shiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Yosh avlodni barkamol etib tarbiyalash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu borada Shavkat Mirziyoyev shunday ta’kidlaydi: “Yoshlarimizni mustaqil fikrlaydigan, keng dunyoqarashga ega va yuksak ma’naviyatli insonlar etib tarbiyalash barchamizning eng muhim vazifamizdir.” Mazkur maqolada o‘smirlik davrida emotsional rivojlanish jarayoniga oila muhitining ta’siri hamda bu jarayonda yuzaga keladigan psixologik omillar tahlil qilinadi.

Oila psixologiyasi psixologiya fanining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, oiladagi shaxslararo munosabatlar, ota-ona va farzand o‘rtasidagi muloqot, oiladagi psixologik muhit va tarbiya jarayonining inson ruhiy rivojlanishiga ta’sirini o‘rganadi. Oila inson hayotidagi birinchi

ijtimoiy muhit bo‘lib, shaxsning dastlabki psixologik xususiyatlari aynan shu muhitda shakllana boshlaydi.

Psixolog olimlarning fikriga ko‘ra, bola shaxsining rivojlanishida ijtimoiy muhit asosiy rol o‘ynaydi. Mashhur psixolog Lev Vygotsky o‘zining *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes* (1978) asarida bolaning psixologik rivojlanishi va tafakkuri ijtimoiy muhit bilan uzviy bog‘liqligini ilmiy asoslab bergan. Unga ko‘ra, bolaning nutqi, idroki va emotsiyalari atrofdagi insonlar bilan bo‘lgan muloqot jarayonida shakllanadi.

Buyuk sharq mutafakkiri Abu Nasr Farobiy ham inson kamoloti tarbiya va yashayotgan muhit bilan chambarchas bog‘liqligini ta’kidlagan. U o‘zining *Fozil odamlar shahri* asarida insonning ma’naviy va axloqiy kamoloti oilaviy va ijtimoiy muhit bilan bevosita bog‘liqligini qayd etgan.

O‘zbek mutafakkiri Abdulla Avloniy esa tarbiya haqida shunday degan: “Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat masalasidir.” Ushbu fikr oilaning yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyatini yanada ochib beradi.

Shuningdek, Z.T. Alisherovanning Umumiy psixologiya (2019) kitobida ta’kidlanishicha, oiladagi psixologik muhit o‘smirning hissiy holati, emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuviga bevosita ta’sir qiladi.

O‘zbek psixologi E. G‘oziyev ham shaxs rivojlanishida oilaning ahamiyati haqida to‘xtalib, inson shaxsining shakllanishi ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog‘liqligini ta’kidlaydi. Uning fikricha, bola shaxsining dastlabki psixologik xususiyatlari, xulq-atvori va qadriyatlar avvalo oiladagi tarbiya jarayonida shakllanadi. Demak, oilaning sog‘lom psixologik muhitga ega bo‘lishi bolaning emotsional rivojlanishi va shaxs sifatida shakllanishi uchun muhimdir. O‘smirlik davrining psixologik xususiyatlari va oila muhitining emotsional rivojlanishiga ta’siri. O‘smirlik davri inson hayotidagi eng murakkab va o‘zgaruvchan bosqichlardan biri bo‘lib, odatda 12–18 yosh oraliq‘ida kechadi. Bu davr jismoniy, psixologik va ijtimoiy jihatdan sezilarli o‘zgarishlar bilan tavsiflanadi. Psixolog olim Erik Erikson o‘zining *Childhood and Society* asarida o‘smirlik davrini “identitetni shakllantirish bosqichi” deb ta’riflaydi. Bu davrda o‘smir o‘z shaxsini anglashga va jamiyatdagi o‘rnini topishga intiladi. Shuningdek, amerikalik psixolog Daniel Goleman o‘zining *Emotional Intelligence* asarida emotsional intellektning shakllanishida oila muhitining muhim rol o‘ynashini ta’kidlaydi.

O‘zbek psixologi V. Karimova ham *Oila psixologiyasi* asarida oiladagi mehr-muhabbat va o‘zaro hurmat o‘smirning emotsional barqarorligini ta’minlashini qayd etadi.

Andijon davlat pedagogika instituti dotsenti Z.T. Alisherova ham oiladagi psixologik muhit o‘smirning emotsional rivojlanishida muhim rol o‘ynashini ta’kidlaydi. Shu bilan birga, oiladagi nosog‘lom muhit – nizolar, befarqlik yoki keskin nazorat – o‘smirda xavotir va stressni kuchaytirishi mumkin.

Xulosa. O‘smirlik davri shaxsning emotsional, ijtimoiy va psixologik rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, oila muhitining sog‘lom yoki salbiy bo‘lishi o‘smirning emotsional rivojlanishiga bevosita ta’sir qiladi. Lev Vygotsky, Erik Erikson, Daniel Goleman kabi xorijiy olimlar hamda Z.T. Alisherova, E. G‘oziyev, V. Karimova kabi o‘zbek psixolog olimlari fikrlariga ko‘ra, oila shaxs rivojlanishining asosiy ijtimoiy muhiti hisoblanadi.

Agar oilada mehr-muhabbat, qo‘llab-quvvatlash va ijobiy muloqot mavjud bo‘lsa, o‘smir ijtimoiy jihatdan faol, emotsional jihatdan barqaror shaxs sifatida shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev. Yoshlar tarbiyasi va ma’naviy kamolot haqida nutqlar va ma’ruzalar. Toshkent.

2.Z.T. Alisherova. Umumiy psixologiya. Andijon: ADPI nashriyoti, 2019.

Link: <https://adpi.uz>

3.Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent.

Link: <https://ziyouz.com/kutubxona/uzbek-adabiyoti/abdulla-avloniy/turkiy-guliston-yoxud-axloq>

4.Abu Nasr al-Farabi. Fozil odamlar shahri (Al-Madina al-Fazila). Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi nashriyoti.

Link: <https://ziyouz.com/kutubxona/alisher-navoiy-nomidagi-ozbekiston-milliy-kutubxonasi/abu-nasr-farobiy>

5.Erik Erikson. Childhood and Society. W. W. Norton & Company, 1950.

Link: <https://wwnorton.com/books/Childhood-and-Society>

6.Erkin G‘oziyev. Umumiy psixologiya. Toshkent.

Link: <https://ziyouz.com/kutubxona/psixologiya>

7.Daniel Goleman. Emotional Intelligence. Bantam Books, 1995.

Link: <https://www.danielgoleman.info/topics/emotional-intelligence/>

8.Vera Karimova. Oila psixologiyasi. Toshkent.

Link: <https://ziyouz.com/kutubxona/psixologiya>

9.Bahodir Qodirov. Shaxs psixologiyasi. Toshkent.

Link: <https://ziyouz.com/kutubxona/psixologiya>

10.Lev Vygotsky. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978.

Link: <https://www.hup.harvard.edu/books/9780674576292>

11 Alisherova Zulfiya Tolibjanovna. (2025). THE IMPORTANCE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE DEVELOPMENT OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF ADOLESCENTS Vol. 4 No. 6 (2025): Best Journal of Innovation in Science, Research and Development